

УДК 330.322:336.745

**СУЧАСНИЙ СТАН ІНОЗЕМНОГО ІНВЕСТУВАННЯ В УКРАЇНІ:
ПРОБЛЕМИ ТА НАПРЯМИ ЇХ ВИРІШЕННЯ****Продіус О.І., к.е.н.***E-mail: patrik@eurocom.od.ua***Бостанжі Т.З.***E-mail: taniabos@mail.ru***Горбатова Д.А.***E-mail: daryagorbatova@mail.ru**Одеський національний політехнічний університет*

У статті розглянуто сучасні тенденції та особливості залучення прямих іноземних інвестицій в період інституційної трансформації економіки України. В умовах постійних ринкових змін удосконалення та активізація інвестування стає пріоритетним процесом, який забезпечує економічне зростання держави. Тому все гостріше постає питання розвитку міжнародних інвестиційних процесів, що може стати основою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки. На засадах системно-структурного підходу, методів порівняльного та функціонального аналізу, статистичних групувань досліджено динаміку іноземного інвестування вітчизняної економіки за сучасний період. Нестабільна політична ситуація, зміна зовнішньої політики держави змусила іноземних інвесторів зменшити, або зовсім припинити інвестиційну діяльність в нашій державі. Доведено, що індекс інвестиційної привабливості України тривалий час залишається стабільно несприятливим, простежується неефективне державне регулювання іноземної інвестиційної діяльності, надто велика увага зосереджена на інвестування у переробну промисловість, поглиблюються диспропорції між економічним розвитком регіонів. Досліджено головні проблеми надходження іноземних інвестицій та обґрунтовано чинники, що можуть сприяти активізації процесу іноземного інвестування в сучасних умовах. Розроблено основні напрямки покращення державного регулювання системи залучення прямих іноземних інвестицій, сформовано заходи щодо підвищення ефективності іноземного інвестування промисловості на інноваційних засадах. Запропоновано низку організаційних та законодавчих перетворень щодо покращення інвестиційного клімату в Україні

Ключові слова: іноземне інвестування, інвестори, інвестиційна діяльність, інвестиційний клімат, стимулювання інвестиційної діяльності, інновації, державне регулювання

UDC 330.322:336.745

**MODERN STATE OF FOREIGN INVESTMENT IN UKRAINE:
PROBLEMS AND SOLUTIONS**

Prodius O.I., PhD in Economics*E-mail: patrik@eurocom.od.ua***Bostanzhi T.Z.***E-mail: taniabos@mail.ru***Horbatova D.A.***E-mail: daryagorbatova@mail.ru**Odessa National Polytechnic University*

The article considers the trends and patterns of foreign direct investments in the period of institutional transformation of economy of Ukraine. In conditions of constant market changes the improvement and intensification of investment becomes a priority process that ensures economic growth of the state. Therefore, all the more the question of development of international investment processes that can become the basis for increasing the competitiveness of the domestic economy. On the basis of system-structural approach, methods of comparative and functional analysis, statistical grouping dynamics of foreign investment in the domestic economy in the modern period has been considered. Unstable political situation, changes in the foreign policy of the state has forced foreign investors to reduce or halt of the investment activity in our country. The index of investment attractiveness of Ukraine for a long time remained stable adverse, there is an inefficient state regulation of foreign investment, too much attention is focused on investment in the processing industry, deepen disproportion between the economic development of the regions. The main problems of foreign investment have been investigated and factors that may contribute to strengthening the process of foreign investment in modern conditions have been justified. The basic directions of perfection of the state regulation system of attracting direct foreign investments have been developed; measures to increase the efficiency of foreign investment industry innovation have been formed. A number of institutional and legislative reforms to improve the investment climate in Ukraine has been proposed

Keywords: foreign investment, investors, investment activity, investment climate, encourage investment, innovation, state regulation

Актуальність проблеми. Найважливішим завданням кожної сучасної держави в умовах глобалізаційних перетворень є створення економічної системи, що вписується в стандарти цивілізованого світу. Однією з головних складових цієї задачі є формування науково-обґрунтованої інвестиційної політики, сприятливого інвестиційного клімату як для внутрішніх, так і зовнішніх інвесторів. В умовах постійних ринкових змін удосконалення та активізація інвестування стає пріоритетним процесом, який забезпечує економічне зростання держави. Тому все гостріше постає питання розвитку міжнародних інвестиційних процесів, що може стати основою підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки.

Світова економічна криза вплинула на розвиток міжнародних інвестиційних процесів в Україні особливо негативно, оскільки наша держава має сировино орієнтовану економіку і за відсутності сильної внутрішньої виробничої інфраструктури, це робить її дуже залежною від будь яких коливань на світових ринках. Нестабільна політична ситуація, зміна зовнішньої політики держави змусила іноземних інвесторів зменшити, або зовсім припинити інвестиційну діяльність в нашій державі. Слід відмітити, що не тільки сучасні події вплинули на зменшення інвестиційної діяльності. В Україні вже впродовж довгого часу простежується неефективне державне регулювання іноземної інвестиційної діяльності. Не створюються умови для раціонального розподілу іноземних інвестицій між галузями економіки. Надто велика увага зосереджена на інвестування у переробну промисловість. Незважаючи на те, що Україна багата на природні ресурси на добувну промисловість спрямована незначна частка іноземних інвестицій.

Слід зазначити, що на сьогоднішній день обсягу внутрішніх фінансових ресурсів недостатньо для ефективного розвитку України, у зв'язку з чим все більш привабливими стають кошти іноземних інвесторів. Потреба в іноземних інвестиціях для України обумовлена тривалим періодом спаду національного виробництва, різким зниженням рівня доходів більшої частини населення, недостатністю капіталізації української банківської системи, що обмежує можливості здійснення масштабних інвестиційних проектів [1; 4].

Забезпечення сприятливого інвестиційного клімату в Україні залишається питанням стратегічної важливості, оскільки інвестиції необхідні для розширення виробництва, впровадження інновацій, поліпшення виробничих і соціальних стандартів і підвищення конкурентоспроможності національної економіки.

Аналіз останніх наукових досліджень. Шляхи залучення іноземних інвестицій в економіку України досліджували такі провідні вчені, як: З.С. Варналій, В.М. Геєць, М.І. Долішній, С.М. Ілляшенко, О.А. Кириченко, Т.Б. Кублікова, О.Є. Кузьмін, Л.І. Федулова та інші [2; 3; 5; 6; 8; 11]. Однак необхідно відзначити, що незважаючи на достатню кількість досліджень з даної тематики, у зв'язку з швидко мінливими умовами зовнішнього середовища проблеми залучення інвестицій в економіку України стали ще більш актуальними та багатофакторними, що потребують нових сучасних заходів по їх вирішенню та постійному моніторингу на державному рівні.

Метою роботи є дослідження сучасного стану іноземного інвестування в Україні, виявлення проблем, що перешкоджають його ефективному розвитку та розробка напрямків їх вирішення.

Викладення основного матеріалу дослідження. Визначальним фактором економічного росту сучасної країни є її інвестиційна діяльність, тому максимальне підвищення інвестиційної привабливості є пріоритетним завданням держави. При ефективному процесі іноземного інвестування зростає обсяг суспільного виробництва, зайнятості населення, структурних економічних показників і динаміки розвитку різних галузей народного господарства, швидше проходить відтворювальний процес [6].

Індекс інвестиційної привабливості (ІП) України тривалий час залишається стабільно несприятливим. Так, у другому кварталі 2012 року він склав 2,19 балів з 5 можливих - у порівнянні з 2,18 балами в першому кварталі. ІП розраховується як середнє арифметичне оцінок п'яти аспектів інвестиційного клімату. Респондентами виступили 105 керівники компаній-членів Асоціації, які представляють найбільших іноземних і вітчизняних інвесторів. За даними дослідження Європейської бізнес асоціації (ЄБА), ІП України після зростання в третьому кварталі 2013 до 2,39 балів завдяки впевненій євроінтеграційної риторики уряду, в четвертому кварталі впав до найнижчого рівня за всю історію його вимірювання - до 1,81. Таку негативну тенденцію пов'язують з непідписанням у листопаді 2013 року у Вільнюсі, Угоди про Асоціацію з ЄС. Найбільш позитивними змінами за минулі місяці респонденти вважають зміну уряду, можливість відкритого діалогу між владою і суспільством, а також очікування активних професійних дій нової команди та отримання допомоги від європейських країн у вирішенні фінансових проблем. У той же час, представники бізнесу негативно оцінюють не надто швидкі дії уряду, не дуже зрозумілу позицію у подоланні кризи і пов'язану з цим загальну економічну і політичну нестабільність.

Необхідно зазначити, що структура за формами залучення іноземного капіталу за період 2003-2012 рр. значно змінилася. Так, якщо у 2003-2004 рр. внески у вигляді рухомого і нерухомого майна займали 28-36%, то на сьогодні в структурі акціонерного капіталу нерезидентів домінують вкладення в грошових внесках. У структурі іноземних капіталовкладень головним інвестором в економіку України залишається Європейський Союз. Так, у 2012 році 128 країн світу інвестувала в Україну 4,129 млрд. дол. інвестицій, що порівняно з 2011 роком на 4,56 млрд. дол. менше (на

10,6%). У 2011 році також простежувалось зменшення обсягу іноземних інвестицій на 2% по відношенню до 2010 року (4,7 млрд. дол.). Основні потоки іноземних інвестицій у 2012 році були направлені із таких країн: Кіпр – 17275,1 млн. дол. США, Німеччина – 6317,0 млн. дол. США, Нідерланди – 5168,6 млн. дол. США, Російська Федерація – 3785,8 млн. дол. США, Австрія – 3401,4 млн. дол. США, Велика Британія – 2556,5 млн. дол. США, Віргінські Острови – 1884,9 млн. дол. США, Франція – 1765,3 млн. дол. США, Швеція – 1600,1 млн. дол. США та Швейцарія – 1106,2 млн. дол. США [7].

В 2013 році в Україну надійшло прямих іноземних інвестицій на суму 4,13 млрд. дол. США, з урахуванням відтоку капіталу і курсових переоцінок, що менше, ніж у попередньому році — 4,55 млрд. дол. США. Так, за період з січня по серпень 2013 року обсяг прямих іноземних інвестицій в Україну зменшився на 41,4% до 2,513 млрд. дол. США проти 4,283 млрд. дол. США за відповідний період минулого року. Обсяг ПІ в Україну в серпні 2013 року впав на 73,1% — до 320 млн. дол. США проти 866 млн. дол. США у серпні 2012 року [9; 10].

Слід відзначити, що навіть незважаючи на сучасний політичний та економічний стан України, багато зарубіжних інвесторів зацікавлені у вкладенні коштів в українську економіку. Перш за все іноземців приваблює вигідне географічне положення країни, близькість до Росії та Євросоюзу, потужний внутрішній ринок, велика чисельність населення і його рівень освіти, кваліфікована робоча сила, значний промисловий і сільсько-господарський потенціал, велика кількість корисних копалин. Від цих факторів прямо або побічно залежить фінансове благополуччя багатьох українських компаній, в які інвестують західні фонди.

Так, у всесвітньовідомому рейтингу «Ведення бізнесу 2013» (Doing Business 2013) Україна покращила свої позиції на 15 пунктів (до 137 місця із 185 країн), а також увійшла до списку із 23 країн світу-найбільших реформаторів умов ведення бізнесу у 2011-2012 роках, які оцінює даний рейтинг (таблиця 1).

Україна увійшла до списку країн-лідерів зростання у рейтингу серед країн СНД та скоротила на 9 позицій своє відставання від Російської Федерації, яка зайняла 112 місце у рейтингу Doing business 2013. Україна також потрапила у перші 25 країн, що добилися найбільшого прогресу за останні 7 років у спрощенні умов ведення бізнесу. Для суттєвого покращення місця України у рейтингу «Ведення бізнесу - 2013» актуальним на сьогодні є питання удосконалення правової та організаційної бази для

підвищення дієздатності механізмів забезпечення сприятливого інвестиційного клімату й формування основи збереження та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки [9].

Таблиця 1. Динаміка позицій України у порівнянні з країнами-лідерами та країнами СНД за рейтингом Doing Business

	Країна	Роки			
		2011	2012	2013	Зміна 2013 до 2012
I Країни-лідери	Сінгапур	1	1	1	0
	Гонконг	2	2	2	0
	Нова Зеландія	3	3	3	0
	США	4	4	4	0
	Данія	5	5	5	0
II Країни СНД	Казахстан	58	56	49	7
	Білорусь	91	60	58	2
	Азербайджан	69	66	67	-1
	Киргизстан	67	69	70	-1
	Молдова	99	86	83	3
	РФ	124	118	112	6
	Україна	149	152	137	15
	Таджикистан	152	147	141	6
	Узбекистан	164	168	154	14

Джерело: складено авторами на основі даних [9]

На жаль, на сьогодні інвестиційний клімат в Україні вельми несприятливий. Політична нестабільність, безсистемна зміна законодавства, висока інфляція, корупція, бюрократизація держапарату, великий тягар оподаткування належать до факторів, що підвищують ризик інвестування та примушують іноземних інвесторів проводити очікувальну політику у сфері інвестиційної співпраці з Україною. З метою покращення інвестиційного клімату необхідно підвищити міжнародний імідж країни, провести заходи щодо забезпечення політичної та макроекономічної стабільності, надати бюджетні позики на розвиток пріоритетних галузей економіки, забезпечити правовий захист інвестицій, запровадити рекламні заходи для потенційних інвесторів щодо інвестиційної інфраструктури країни.

За всі роки незалежності в Україну надходили інвестиції із 128 країн світу. Серед них 10 головних країн-інвесторів: Кіпр, Німеччина, Нідерланди, Росія, Австрія, Великобританія, Франція, Швеція, Віргінські острови, США (табл. 2). Їхні інвестиції складають 83% загального обсягу прямих іноземних інвестицій до України. У 2012 році найбільше збільшився капітал інвесторів, що зареєстровані на Кіпрі, - на 2,6 млрд. дол. США. Меншу долю інвестували Італія, Швейцарія, Польща, Угорщина, Люксембург та інші країни – 17%.

Таблиця 2. Динаміка прямих іноземних інвестицій з країн світу в економіку України

Країна	Обсяги прямих інвестицій (млн.дол. США)					
	2011	У % до підсумку	2012	У % до підсумку	01.10.2013	У % до підсумку
Всього	50333,9	100%	54462,4	100%	56565,2	100%
Кіпр	12645,5	25,6	17275,1	31,7	18712,0	33,1
Німеччина	7386,4	15,0	6317,0	11,6	6194,8	11,0
Нідерланди	4822,8	9,8	5168,6	9,5	5504,0	9,7
Російська Федерація	3594,5	7,3	3785,8	7,0	3842,1	6,8
Австрія	3423,1	6,9	3401,4	6,2	3216,4	5,7
Велика Британія	2508,2	5,1	2556,5	4,7	2724,4	4,8
Віргінські Острови	1607,0	3,3	1884,9	3,5	2452,4	4,3
Франція	2230,7	4,5	1765,3	3,2	1843,0	3,3
Швейцарія	960,3	1,9	1106,2	2,0	1277,5	2,3
Італія	965,9	2,0	1015,9	1,9	1259,0	2,2
Щвеція	1744,0	3,5	1600,1	2,9	1036,6	1,8
США	1043,1	2,1	936,7	1,7	985,8	1,7
Польща	875,5	1,8	916,4	1,7	831,8	1,5
Інші країни	5555,3	1,2	6732,5	12,4	6685,4	11,8
Всього	49362,3	100,0	54462,4	100,0	56565,2	100,0

Джерело: складено авторами на основі даних [10]

Найбільша частка інвестицій до України надходить із Кіпру (12645,5, 25,6%), що вкладається в різноманітні сфери економіки України, а саме у сферу фінансової діяльності (767,4 млн. дол.), у промисловість (726,3 млн. дол.), у будівництво (609,6 млн. дол.). Слід відзначити, що з початку 2008 року прямі інвестиції з України на Кіпр почали стрімко зростати, що продовжує відбуватися і сьогодні. Як вважають фахівці, інвестиції, які надійшли до нас із Кіпру, це власне і є український капітал, який повернувся в державу з офшорної зони, уникнувши оподаткування. Якщо до цих інвестицій ще додати інвестиції з Люксембурга, Швейцарії та Віргінських островів, то виявимо, що вклади офшорних компаній складають майже 30 % іноземних інвестицій. Негативною тенденцією є також зменшення обсягу інвестицій із Німеччини (на 10% з 2008 року), із Австрії, Великобританії та Франції (на 6 % порівняно з 2011 роком), із США (з 2008 по 2012 рік їх загальний обсяг скоротився на 25 %, що становить у грошовому вигляді 421,5 млн. дол.) [1; 7].

Аналізуючи галузеву спрямованість інвестицій, було виявлено, що найбільша частина коштів надходить у сферу фінансової діяльності (33,1% або 15 059,5 млн. дол.), у промисловість – 30,9%, або 14 042,6 млн. дол. і у переробну промисловість – 26,5%, що становить 12 488,1 млн. дол. У виробництво спрямовано майже 40 % інвестицій, а у обслуговуючі види діяльності – 60%. Спостерігається тенденція до збільшення інвестицій в металургійну промисловість (частка інвестицій в загальному обсязі

збільшилась на 5,7% в період з 2006 по 2011 роки), нажаль, зменшуються об'єми інвестованих коштів у харчову та хімічну промисловість. Найбільш знизився стан інвестицій у машинобудування з 4,3% до 2,5% у загальному обсязі, що негативно вплинуло на економіку в цілому. Таким чином, найбільша кількість іноземних інвестицій спрямована у промисловість, а саме в галузі виробництва та розподілення електроенергії, газу та води, фінансову діяльність та операції з нерухомим майном, орендою та інжинірингом. Нажаль, економічний потенціал галузей сільського господарства та будівництва залишається для іноземних інвесторів неконкурентоспроможним у порівнянні з іншими більш дохідними галузями.

Сьогодні в Україні проблема залучення іноземних інвестицій є особливо актуальною. Так, приріст прямих іноземних інвестицій за 2013 рік становив 3,3 млрд. дол. США, що на 50,7 % менше, ніж за 2012 рік. До реального сектору було спрямовано 80 % чистих надходжень. Найбільше прямих іноземних інвестицій було залучено у регіони із високим рівнем виробництва та науковим потенціалом – місто Київ (24,5 млрд. дол. США), Дніпропетровську (8,0 млрд. дол. США) та Харківську (2,7 млрд. дол. США) області. Найменші обсяги прямих іноземних інвестицій отримали Чернівецька область (61,9 млн. дол. США), Тернопільська (61,9 млн. дол. США) та Кіровоградська область (72,2 млн. дол. США). Таким чином, інвестори надають перевагу регіонам, де є висококваліфіковані кадри, розвинута інфраструктура, налагоджені транспортні мережі, високий рівень урбанізації, достатня пропозиція виробничих ресурсів. Така тенденція призводить до поглиблення диспропорцій між економічним розвитком регіонів та не сприяє розгортанню нових виробничих потужностей на периферії.

Висновки. Таким чином, для посилення механізму залучення іноземних інвестицій в економіку України доцільно на державному рівні запровадити низку заходів:

- внесення необхідних коректив у нормативно-правову базу, що регулює сферу іноземних інвестицій;
- створення системи підтримки інвестиційної діяльності органами місцевого самоврядування та посилення контролю за ними задля запобігання корупційним вчинкам;
- сформувати комплексні програми по залученню іноземних інвестицій у області з низьким рівнем інвестиційної привабливості;

- сприяти надходженню коштів у експортно орієнтовані галузі, такі як машинобудування, металургія, інформаційні технології, телекомунікації та зв'язок, хімічна промисловість;

- розробити інвестиційні бізнес-плани, у пріоритетних для держави галузях, що могли б зацікавити іноземних інвесторів;

- стимулювати інвесторів на проведення структурної перебудови промислового комплексу, запроваджуючи на підприємствах використання енергозберігаючих технологій та новітніх технологій виробництва продукції;

- сприяти інвестуванню інноваційних проектів та розвитку інноваційних технологій, створити для них пільгову систему оподаткування;

- сприяння регулярній співпраці з рейтинговими агентствами (Standard & Poor's, Moody's та Fitch Ratings), що покращило б обізнаність іноземних інвесторів про стан справ в Україні;

- покращити ефективність механізму захисту прав іноземних інвесторів, спростити процедуру отримання дозволів іноземним інвесторам;

- підвищити рівень надійності та фінансової стійкості національної банківської системи;

- надання інвесторам додаткових пільг на території інвестиційно непривабливого регіону;

- підвищити ефективність роботи органів влади у сфері економічного розвитку та залучення інвестицій щодо повноцінного використання потенціалу сільськогосподарського сектору держави;

- шляхом надання додаткових пільг спрямовувати іноземні інвестиції на розвиток добувної промисловості, удосконалення технології добування корисних копалин;

- для кожного регіону розробити програму розвитку ключових галузей, що сприятимуть нарощуванню потужностей місцевої економіки;

- максимально згладити диспропорції між економічним розвитком регіонів, проводячи відповідну цілеспрямовану урядову політику, перерозподіляючи інвестиції по всім регіонам країни.

- створити базу даних для потенційних іноземних інвесторів, яка містила б інформацію про галузі економіки та підприємства для яких допуск інвестування є вільним та надзвичайно бажаним.

Правильний та раціональний розподіл іноземних інвестицій між галузями народного господарства забезпечить економічний розвиток та

підвищить авторитет нашої країни у світовому господарстві. Іноземні інвестиції потрібно спрямовувати не тільки на поточні потреби розвитку, а й враховувати майбутні перспективи, розвиток інноваційно спрямованої економіки, орієнтуватися на зміни, які відбуваються у світі, щоб вийти на міжнародний рівень розвитку повноцінним партнером, здатним гідно конкурувати з високо розвинутими країнами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Мірзоева Т.В. Прямі іноземні інвестиції в Україні: сучасний стан, проблеми та шляхи їх вирішення / Т.В. Мірзоева, О.А. Томашевська // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. - № 10. – С. 12 -14.
2. Кузьмін О.Є. Маркетингове забезпечення процесу залучення прямих іноземних інвестицій на підприємства / О. Кузьмін, М. Бирка // Економіст. Український журнал. — 2013. — № 3. — С. 15-19.
3. Інвестиційно-інноваційна діяльність: теорія, практика, досвід: монографія / М.П. Денисенко [та ін.]; За ред.: М.П.Денисенка, Л.І.Михайлової. – Суми: Університетська книга, 2008. – 1049 с.
4. Корж М. А. Прямі іноземні інвестиції в умовах фінансової глобалізації / М. А. Корж // Фінанси України. — 2011. — № 12. — С. 61-76.
5. Федулова Л. Прямі іноземні інвестиції у забезпеченні технологічної модернізації виробництва: світові тенденції та проблеми в Україні / Л. Федулова // Економіст. Український журнал. — 2011. — № 5. — С. 44-48.
6. Дучинська Н.І. Нагромадження капіталу в умовах трансформації економіки України: монографія / Н.І. Дучинська . – К.: ННЦ ІАЕ, 2007. – 400 с.
7. Інвестиції зовнішньоекономічної діяльності України у 2012 році від 14.02.2013 р. № 03.5-27/217 [Електронний ресурс] / Державна служба статистики України; ред. О. Г. Осауленко. – Режим доступу: <http://ukrstat.org/>
8. Кублікова Т.Б. Прямі іноземні інвестиції: стратегія розвитку України: монографія / Т.Б. Кублікова, О.: Атлант, 2012. – 280 с.
9. Ведення бізнесу 2013. Міжнародний банк реконструкції та розвитку / Світовий банк. – Режим доступу: <http://russian.doingbusiness.org>
10. Офіційний сайт Міністерства економіки України: Інвестиційний клімат в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.me.gov.ua/.../Invest_klimat_13_06_2013
11. Ілляшенко, С. М. Державна інвестиційна політика України в посткризовий період / С. М. Ілляшенко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. — 2012. — Вип. 36. — С. 357-365.